

FELÉPÜLT A VADADI TEMPLOM

Vadad a hagyomány szerint a második tatárjárásig a „Köveság” nevű határrészben épült. A vész elvonulása után a falu lakosainak egy része a mai helyre húzódott fel, biztosabb menedék reményében. Itt egy „vadaskert” is volt, onnan ered a falu jelenlegi neve: Vadad. „Az Üver” nevű magaslaton a hagyomány szerint egy lármafa állott. Veszedelem idején meggyújtották, a nép pedig menekült, és rejtette javait, ahogy tudta. Mennyi rejtekhelye lehetett a mi 1596-ból származó úrvacsorai serlegünknek is! Ma is osztunk úrvacsorai bort vele, benne van a századok emlékeinek íze is.

A vadadi unitárius egyházközség a 18. század első évtizedéig Csíkszentmártonhoz (ma Nyárádszentmárton) tartozott, annak filiája volt. Önálló lett 1703—1710. években, Derzsi János lelkészsége alatt, aki az egyházközség első lekipásztora. A templom 18. század előtti történetét alig ismerjük. A hagyomány szerint a „Kápolna” dombon állott egy kis kápolna, melyet a vadadi hívek közösen használtak az iszlói hívekkel. A kápolna leomlása után építették volna fel a vadadiak a falu közepén az első egyszerű, fából készült, torony nélküli templomukat. Az építés ideje ismeretlen. Az 1816—1822 közötti években, Lövétei András és Várfalvi Nagy Mihály lelkészsége idején a templomot újraépítették, ugyancsak fából. Szász András híres lelkész idejében (1895—1904) az egyházközség elhatározza, hogy a gyúlékony fatemplom helyett egy téglafalú, cserépfedelű templomot építenek. Gyűjtési engedélyt váltanak. Az államtól 500 kor. segélyt kaptak. Az istenháza fel is épült volna Halmágyi János és Bálint Ödön következő lelkészek alatt, de kitört az első világháború, s odalett a templom pénze is. Bedő Árpád lelkészsége alatt (1915—1935) újra építési engedélyt kért az egyházközség. Az utána következő lelkész, Fülöp Zoltán idejében az összeg már-már kézben lett volna, de kitört a második világháború, s újra odalett a templom pénze.

Aztán az írás is beteljesült rajtunk: akinek van, adatik, akinek pedig nincsen, még az is elvétetik tőle, amije van. 1944. szeptember 22-én bombázás következtében leégett a már 50 éve lebontásra ítélt templom. Megmaradt a templom kulcsa és az egyik harang nyelve... főként pedig a hívek új templom utáni vágya.

A templom mellett volt egy fatorony, melyben egyetlen vasszeg sem volt. Porrá égett a templommal együtt. Csak fénykép maradt róla; ma műemlék lenne. Halmágyi János lelkész által 1910-ben összeállított monográfia megőrizte a következő vésett írást a tornyon: „Anno 1744 die 30 juny. csinálta Fogarasi Sámuel az unit. ecclesia kölcségével”. (Erre öregeink is emlékeznek.)

1744—1944... Csak állunk tágra nyitott szemmel, hogy így találkoznak egymással: a kezdet és a vég. Látjuk a szabályos görbe vonalat, mely úgy lesz végtelen, hogy a kiindulópont találkozik a befejező ponttal. De a pusztulással nem áll meg, tovább folytatódik a vallásos élet körforgása a végtelen pályán.

A templomban lévő orgonának is, amit 1876-ban épített Takács Ignác, füstbe fulladt szép hangja.

A fatoronybeli harangok egyike 1854-ből, a másik 1926-ból való volt. Az utóbbit Bedő Árpád lelkész idejében vásárolták, mert az egyik harangot 1917-ben hadi célokra vették igénybe. 1944. szept. 22. estéjére nem maradt meg csak az egyik harang félreacsapódott nyelve és két nagy fémpecsét a torony hamujában. Akik a papilakás pincéjében kerestek menedéket a bombázás alatt, Fülöp Zoltán lelkész és mások, látták, mint hulltak le a harangok a tűznyelvek között.

A templom megsemmisülése után a papilakás középső terme lett az istenháza. Százestendős épület. A „régii” papilak 1838-ban épült az „Aranyosköz”-nek nevezett papikertben. A jelenlegi 1876-ban készült el a Ferenc-pataka partján. Bár mindenki örvend a ma felszentelt imaháznak, sokan úgy érzik, mint az egyik elszármazott hívünk mondta: „Sajnálom, hogy a papilak nem templom is már többé, mert engem ott kereszteltek, ott konfirmáltam, ott esküdtem meg a feleségemmel.” Erre a „veszteségre” hála Istennek bőséges kárpótlás ez a „megszentelt hajlék”. Mialatt ünnepségünk folyik, künt zimankós tél kerekedik, fehérbe öltözteti a templom környezetét és piros cserépfedelét. Melegítsen minket a szép valóság, hogy teljesült a huszonnyolc éves vágy sokszori „füstbe ment tervek” után.

A 81. zsolttárban kifejezett vágy szüleménye ez:

„Kívánczik az én lelkem az Úr tornáca után, szívem és testem ujjong az élő Isten felé. A veréb is talál házat, a fecske is fészket magának. Boldogok, akik lakozhatnak a Te házában, mert jobb egy nap a te tornácodban, mint ezer nélküle.”

Májusban múlt egy esztendeje, hogy elkezdtük ezt az építést. Az egyházközség hamvaiból való feltámasztása azonban állandó folyamat volt addig is. Nyolc építő papja van a háború után ennek az egyházközségnek, akik valamilyen kinevezés folytán itt teljesítettek szolgálatot: Fülöp Zoltán (1935. I. 26.—1948. XII. 9.), Bustya Albert (1949. VII. 25.—1951. VII. 10.), Göncz Mihály (1951. VII. 10.—1952. IX. 1.), Gál Mózes (1953. II. 8.—1953. II. 15.), Bedő Árpád (másodsor: 1953. V. 1.—1959. X. 1.), Lakatos Gyula káli lelkész beszolgáló minőségben (1959. X. 1.—1961. IX. 15.), majd (1963. I. 1.—1964. X. 1.), ifj. Török Elek (1961. IX. 15.—1963. I. 1.), én 1964. X. 1-től állottam a sor végére. Ha felkutatjuk a jegyzőkönyveket, meglátjuk, mindenik lelkésznek fontos szerepe volt abban a munkában, mely ezt a mai napot eredményezte.

Mindenik lelkesített, áldozott, tett valamit, mindenik rálépett a serpenyőre a mérlegen, hogy a „legyen” felé lendítse azt.

1946-ban özv. Adorjáni Gézőtől megvásárolják ezt a telket „egy valamikor építendő” templomhelynek. — 1951-ben vásárolják a mai harmóniumot. 1960-ban a mai két harangot öntetik. Pódiumot készítenek, Kiss András szószékkoronát farag. Padokat gyásztakarókat, úrasztal-terítőket adnak össze. Bevezetik a villanyt. Gyásztakaróknak ládát, valamint az úrasztala-terítőknek kegyszeres ládát, nyújtópadot adnak. Ideiglenes haranglábat építenek. Egy özvegyasszony, érezvén közeli halálát, 500 lejt ad jó előre, hogy a nevét majdan írják be az építők sorába, s aztán nyugodt lelkiismerettel ment számadásra az Úr elé. Egy másik öregasszony még 1967-ben a templomra szánt pénzzel úrvacsorai serleget vett az asszonyok számára. Egy Szilágysomlyóra került asszony úrvacsorai kenyeresládát ad, jeléül annak, hogy elszigetelten is hitéhez hű maradt, amit látva a róm. kat. férje, aranykönyvet küldött az egyházközségnek. 1966-ban és 67-ben kb. 200 m. drótkerítést fonnak, és két vaskaput készítenek... és egyéb adományokkal igyekeztek talpra állítani az egyházközséget.

Mikor az építés lehetősége megnyílt, az adományok tömegesen megindultak. Megérdemelné a 200-nál is több név, hogy felolvassuk ma. Nincs azonban itt erre idő. Fogadjatok el egy közös köszönetet helyette.

Mikor megkezdtem az építés naplóját, azt írtam rá jeligének: „Ezt a templomot építik, akik akarják, és annyival, amennyivel akarják.” A szabad akarat már az első napon megmutatkozott. 1971. május 7-én, péntek napon reggel, azonnal az engedély megérkezése után, megjelentek az emberek szerszámokkal felszerelve ezen a helyen. Délfelé már nem látszottak ki az emberek a sánctól... Estére már kövekkel megtelt az alapárok... Késő estére már betonná merevedett a deszkaburkolatban a cement a vashuzalok között. Esti imám után megszoroztam ezt a napot hárommal, Jézus szavaira gondolva: Harmadnapra felépítem azt... Ma az 534. napja annak, hogy építeni kezdtük ezt a hajlékot.

Nem vagyunk még mindennel készen, de így is gyorsan épült.

Igen, mert szabadon érvényesülhetett benne a hívek akarata. Mindenki tiszteletben tartotta azt, akitől függött ez az építés.

Érvényesült benne az összefogás szelleme. Más felekezetű falusfeleink is az unitáriusokkal vállvetve járultak hozzá a szent üggyhöz. (Aki ide áldozott, érezze személy szerint lelki otthonának ezt a házat!)

Központunk útján kapott segílyen kívül minden egyéb a vadadiak és szomszédai áldozata, és azoké, akik elszármaztak ebből a faluból, vagy valamely szálak fűzték egykor ehhez az egyházközséghez. Nagyobbrészt minden mindenki adománya közösen. De vannak egyes templomi felszerelések, amelyeket külön csoport vagy egyes személy adott névreszólan. Az úrasztala alatti szőnyeg az idén konfirmáltaké, a futószőnyeg az asszonyok adománya, az egyik csillár egy özvegyasszony és özvegyasszony leányaé, a másik csillár egy rég nyugdíjba ment énekvezérünk adománya, két gyékényszőnyeget egy öreg özvegyasszony adományozott, a falu leányai egy nagyobb gyékényszőnyeget

fontak a belépőhöz, a két szépen kiképzett sártakarító egy fiatal házasemberé, a szószék és a lépcső egy fiatal teológus és az építőmester díjmentes munkája, beírtuk az építők névsorába egy csecsemő nevét is, akinek szülei, keresztszülei, nagyszülei külön-külön is nagy értékű áldozatot hoztak ezért a házért, külön adomány a villanyszereelés, amit egy helyi nyugdíjas mechanikusnak köszönünk, neonégő, belsőemberi templompadok, perselyek, a virágvázát a virágcsokorral jótéteményei halmazára adta egy Vásárhelyre származott vadadi hívünk és férje, aranykönyvileg készül az úrasztala, karzatoszlopok, szószéki lámpa, kehelytörlő, egy szép úrasztala-terítő, a szószékterítő a nép szívéből fakadt mintáival egy régi fogadalom teljesítése, villanybura, padok lefestése, szószéki biblia... és sok más kegyes adomány, mind-mind egy-egy nevet fémjeleznek ebben az újjáépült templomban.

Vannak nevek, melyekre adományuk óta szemfedő borult. Könnyes hálával gondolunk a mai napon rájuk is. A halottak élén ott van Dr. Kiss Elek néhai unitárius püspök is, aki első adakozóink között szerepel, ki az 1968-i püspöki látogatása alkalmával olyan lelkesítő beszédet mondott, hogy templomépítési vágyunk erkölcsi kényszerré magasztosult:

„Legyen ebben a faluban is újra istenháza, s ez a falu legszebb háza legyen” — ez volt a fő kijelentése. Áldja Isten őket halóporukban is. Imádkozzunk nyugalmukért.

Végezetül idézzük Dávid király imáját, amit akkor mondott, mikor összegyűlt a jeruzsálemi templomra a sok adomány:

„Oh, Urunk, Istenünk, amit gyűjtöttünk, hogy neked, a te nevednek házat építsünk, a te kezedből valók, és mindazok a tied. Jól tudom, oh, én Istenem, hogy te a szívet nézed, és az igazságot szereted. Mindezeket tiszta szívekből és nagy jókedvvel adtam — s látom, hogy a te néped is, mely itt jelen van, nagy örömmel és szabad akarattal szerint adta ezeket neked. — Oh, Uram, én Istenem, mindenek Atyja, tarsd meg mindörökké ezt az érzést a te néped szívében, és irányítsd az ő szívüket tefeléd.”

Főtisztelendő Püspök Úr, szeretett Főpásztorunk!

Imádságunk házának fölszentelési ünnepén úgy nézünk fel Főtisztelendőségére, mint Kriza János híres unitárius püspökünk dédunokájára. Száz esztendővel ezelőtt, mikor a népköltészet gyöngyszemeit Vadrózsák címen összegyűjtötte — ezen a helyen vadrózsabokor lehetett. Mára ez a hely Hóreb hegyévé változott, és halljuk: „ez a hely, amelyen állasz, szent föld”... Megszentelésre előkészítette a hívek akarata, áldozata s a püspök úr felszentelte azt mindnyájunk lelki gyönyörűségére. Főpásztorként vigyázzon e szent csipkebokorra is. A jó Istent is kérjük, viseljen gondot rá, hogy a tűz meg ne eméssze soha. Táplálja a hitet, reményt és szeretetet a LÉLEK ezen a megszentelt helyen, ebben a megszentelt hajlékban.

NYITRAI MÓZES

Az 1972. október 22-én tartott templomszentelés alkalmával elhangzott felolvasás.

UNITÁRIUS TEMPLOMOK KOVÁSZNA MEGYE MŰEMLEKLISTÁJÁN

Kovászna megye műemléklistáján több mint 150 műemléket és ipartörténeti emléket tartanak nyilván. Védelmükről országunk törvényei, szocialista államunk művészet- és hagyománytisztelő kultúrpolitikája gondoskodik. A napjainkban folyó kutatómunka egyre újabb, mentésre és restaurálásra váró objektummal gazdagítja ezt a listát, s e kutatómunka lelkes irányítója a Kovászna megyei Műemlékvédő Bizottság. Hogy mennyire rangos az említett nyilvántartás, arra mi sem meggyőzőbb példa, mint az, hogy például az 1972-ben restaurált gelencei műemléktemplom az UNESCO katalógusában is szerepel.

Építészeti és kultúrtörténeti szempontból nem kevésbé jelentősek az unitárius műemléktemplomok, amelyek úgy az eltelt időszakban, mint a jelenben, de a jövőben is a Kovászna megyei műemlékvédő mozgalom hatósugarában állanak. Külön ki kell emelnünk azt a felbecsülhetetlen állami anyagi támogatást, amelyet ezeknek a műemléktemplomoknak a restaurálására kapott a megye, s amely támogatás az egyházközségek és a hívek odaadó és lelkes melléálló, szervező és kétékezi munkájának segítségével gazdagon gyümölcsözött már eddig is.

Kovászna megye műemléklistáján a következő unitárius templomok szerepelnek: Árkos, Kálnok, Kilyén, Kőkös, Bölön, Nagyajta és Felsőrákos. Tagadhatatlan értékeik miatt rövidesen felkerülnek Sepsiszentkirály és Vargyas templomai is.

Sokak előtt ismeretes, hogy jelentős állami anyagi segítséggel sikerült helyreállítani két olyan értékes műemlékünket, mint a kőkösi templom és a kálnoki harangláb. Egyik, mint a XIII—XIV. században épült és többször átalakított építmény, id. Sütő Béla kazettás mennyezetével, a másik pedig a hagyományos kálnoki famunka nemzetközi érdeklődésre számot tartó remekműve. Örömmel állapíthatjuk meg, hogy mindkét műemlék helyreállításánál megnyilvánult az illető egyházközség, a háromszéki unitárius egyházkör és a megyei Műemlékvédő Bizottság termékeny együttműködése. S ha a kőkösi templom munkálatainak sajnálatos módon áldozatul is esett egy freskó, a kálnokiaknak sikerült a műszaki útmutatásokat és a költségvetés előírásait 100%-ban tiszteletben tartani.